

4. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.14

Брянцев В.О.

доктор географічних наук, професор
Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського

Мельниченко Г.М.

кандидат економічних наук, доцент
Науково-дослідний інститут ДП «Каталіз і екологія»,
Інститут фізичної хімії ім. Л.В. Писаржевського Національної академії наук України

Лишко С.В.

кандидат історичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ПІДСИТЕМИ РЕГІОНУ НА ЙОГО РОЗВИТОК

В статті економіка регіону розглянута з позиції системного підходу. Досліджено сукупність та взаємозв'язок підсистем регіональної економіки. Узагальнена та проведена порівняльна оцінка соціально-економічних підсистем з позиції виявлення пріоритетних підсистем, які, насамперед, визначають відтворювальний розвиток регіонів, що дозволяє виявити домінуючі підсистеми: фінансово-бюджетна, соціальна, інституціональна, і лідируючі: інноваційна та інвестиційна підсистеми. Визначено інноваційно-інвестиційну підсистему, як ключову в формуванні відтворювального потенціалу регіональної економіки. Вказано відмінність форми прояву властивостей інноваційної підсистеми від властивостей системи цілому.

Ключові слова: регіон, відтворювальний потенціал, підсистеми економіки, інноваційна підсистема, взаємозв'язок.

Постановка проблеми. Функціонування сучасної економіки України та її регіонів, неможливе без відтворювальних процесів, які орієнтують на конкурентоспроможне виробництво високотехнологічних товарів і послуг. Перехід регіональних економічних систем на інтенсивний шлях розвитку передбачає активізацію інноваційно-інвестиційної діяльності і використання результатів науково-технічного прогресу в реальній економіці, розробку відповідних стратегій і планів з адекватними пріоритетами і цілями, змінним моніторингом їх реалізації. Територіальна економіка як соціально-економічна система, базується на поєднанні відповідних термінів, визначається правилами ведення регіонального господарства, у вигляді сукупностей засобів і процесів в економічній діяльності з метою створення умов та виробництва необхідних благ для якісного життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою дослідження соціально-економічної системи регіону постали роботи вчених, які також приділяють увагу феномену еконо-

мічного розвитку, а саме: Бутко М.П., Безуглий В.В., Вяткітна Т.Г., Данилишин Б.М., Дармограй В.І., Долішній М.І., Жук М.В., Качала Т.М., Лишиленко В.І., Медвідь В.Ю., Хвесик М.А., Чернюк Л.Г. та інші вітчизняні та зарубіжні вчені-регіоналісти.

Однак в дослідженнях взаємозв'язку соціально-економічних та сукупностей підсистем в економіці регіонів, що визначають ефективність використання їх у відтворювальному потенціалі не достатньо висвітленні, що обумовило доцільність дослідження з метою заповнення даної ніші.

Постановка завдання. Встановити взаємозв'язок соціально-економічних підсистем економіки регіону та визначити ключову в регіональному відтворювальному потенціалі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна економічна система, починаючи від трансконтинентальних і національних, і, закінчуючи суб'єктами господарювання, має специфічні структурні елементи, у вигляді базових підсистем, до яких, в рамках регіональної економіки, відносяться соціальна, екологічна,

виробництва товарів і послуг, споживча, інституціональна, фінансово-бюджетна, інноваційна, інвестиційна і управлінська.

У сукупності виділених підсистем, особливе місце займає інноваційна, яка спільно з інвестиційною, є рушієм територіального розвитку, як з позицій наукових досліджень з метою збільшення знань, розробки та впровадження передових виробничих та інформаційно-комунікаційних технологій, так і безперервного відтворювального процесу на основі зростаючих потоків грошових коштів в рамках основного і оборотного капіталу [1, с. 20].

Справа в тому, що на всіх етапах інноваційна діяльність (від розробки новацій до поточного виробництва та реалізації відповідних продуктів), що базується на безперервних додаткових вкладень в основний і оборотний капітал, тісно пов'язана з інвестиційною. Остання, у зв'язку з різноманітністю та індивідуальним поєднанням, в кожному випадку, джерел, цілепокладання і проектів, завжди є новою, а між інноваціями та відповідними фінансовими вкладеннями спостерігається практично детермінований зв'язок. У підсумку, інноваційно-інвестиційна підсистема є ключовою в регіональному відтворювальному процесі.

Цей методологічний аспект підтверджується даними економіко-математичних розрахунків. Для цього розробляють інформаційну технологію оцінки специфічного поєднання підсистем регіональної економіки, з позицій спостережних перехресних взаємозв'язків [2, с. 113].

На першому етапі з регіональної статистики вибирається інформація про базисні характеристики соціально-економічних підсистем економіки регіону. Логіка другого етапу, полягає в інтегральній оцінці інноваційних можливостей регіонів.

Ідеологія третього етапу припускає, на основі кореляційного аналізу, розрахунок характеристик значимості, вагомості досліджених показників, у тому числі, специфічного коефіцієнта сполученості. На четвертому, заключному етапі формується матриця взаємозв'язків функціонування підсистем регіональної економіки в процесі відтворювального розвитку [2, с. 75].

Перш за все, виходячи з сполучення підсистем регіональної економіки з позицій спостережних перехресних взаємозв'язків, створюється інформативна база дослідження, в даному випадку, з позицій регіональної економіки, що включає наступні показники:

- площа території, температура повітря, кількість опадів;
- чисельність населення, відповідні грошові доходи і розходи з врахуванням їх структури;
- оборот організацій і ВРП в сфері виробництва товарів і промисловості (видобуток корисних копалин, обробні виробництва, виробництво і розподіл електроенергії, газу та води), сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві, а також будівництві;
- оборот організацій і ВРП в сфері послуг, насамперед, оптової, роздрібною торгівлі та ремонту, транспорту

і зв'язку, освіти і охорони здоров'я, готелів і ресторанів, операцій з нерухомим майном, а також іншим послугам;

- інвестиції в основний капітал;
- кількість інституціональних одиниць, тобто, організацій і підприємств, в тому числі і малих;
- чисельність працівників органів державної влади та місцевого самоврядування;
- сальдований фінансовий результат організацій і доходи консолідованих бюджетів регіонів, в тому числі – безоплатні надходження.

Але, у наведеній сукупності показників відсутні характеристики інноваційних можливостей територій, для оцінки яких, відповідно до раніше наведеної методики, проведено дослідження, з урахуванням основних характеристик інноваційної діяльності:

- кількість організацій, зайнятих дослідженнями і розробками;
- чисельності персоналу, зайнятого дослідженнями і розробками;
- обсягу внутрішніх витрат на дослідження і розробки;
- обсягу витрат на технологічні інновації на інформаційні та комунікаційні технології;
- видачі патентів на винаходи; видачі патентів на корисні моделі;
- кількості створених передових виробничих технологій;
- кількості використаних передових виробничих технологій;
- питомої ваги організацій, що здійснювали інноваційну діяльність, в загальному числі організацій;
- обсягів виробництва інноваційних товарів, робіт і послуг [3, с. 31].

В цілому інноваційна підсистема є найбільш значною в сукупності структурних елементів регіональної економіки, здебільшого поряд з споживчим і фінансово-бюджетним сектором, визначаючи можливості відтворювального розвитку.

При цьому, інтегральна оцінка формується, по суті, в єдиному комплексі, інноваційно-інвестиційної підсистеми (рис. 1).

Важлива інформація міститься також у власних коефіцієнтах детермінації, що характеризують парні зв'язки досліджуваних соціально-економічних підсистем регіональної економіки та дозволяють ранжувати відповідні детермінанти відтворювального розвитку, з визначенням місця і значення інноваційно-інвестиційної підсистеми.

Функціонування і розвиток соціальної підсистеми, насамперед, визначається впливом управлінської та споживчої, в рамках відповідних об'ємів споживання, пов'язаних з функціонуванням роздрібною торгівлі, громадського харчування та платних послуг населенню [4, с. 170].

З соціальною підсистемою в більшій мірі, в порівнянні з іншими структурними елементами регіональної економіки, пов'язане навколишнє середовище, а інше місце за значимістю займає інноваційно-інвестиційна підсистема, бо відповідна характеристика тісноти зв'язку істотно вища, ніж з іншими елементами.

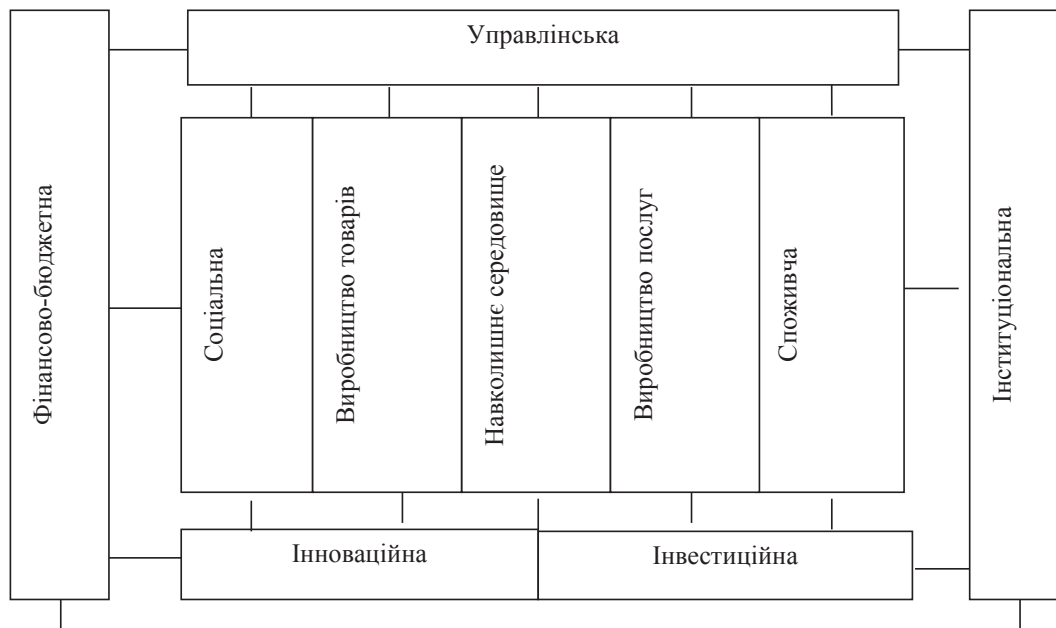

Рис. 1. Сукупність і взаємозв'язок підсистем регіональної економіки у відтворювальному процесі

З позицій виробництва товарів (видобутку корисних копалин, обробних виробництв, виробництва і розподілу електроенергії, газу та води, сільського господарства, мисливства та лісового господарства, а також будівництва), вплив інноваційно-інвестиційної підсистеми є домінуючим.

Разом з тим, сфера виробництва послуг (торгівлі та ремонту, транспорту і зв'язку, освіти та охорони здоров'я, готелів і ресторанів, операцій з нерухомим майном та ін.) у великій мірі пов'язана з фінансово-бюджетною, інституціональною та споживчою підсистемами [4, с. 171].

Споживча підсистема, яка визначається параметрами забезпеченості населення, тісно пов'язана з фінансово-бюджетною, інституційною і виробництвом послуг.

Дещо інша ситуація характерна для інституційної підсистеми, функціонування якої багато в чому обумовлено фінансово-бюджетною та споживчою підсистемами, а також сферою послуг, після чого слідує інноваційно-інвестиційна підсистема.

Управлінська підсистема, по суті, детерміновано взаємопов'язана з соціальною, а інноваційно-інвестиційна підсистема знаходиться в середині рангового ряду. Функціонування фінансово-бюджетної підсистеми багато в чому визначає діяльність сфери виробництва послуг та інституційної підсистеми [4, с. 171].

Підсумкове поєднання інноваційно-інвестиційної підсистеми з іншими елементами регіональної економіки свідчить, по-перше, про наявність між ними характерних існуючих взаємозв'язків, по-друге, про більшу значимість, з позицій функціонування фінансово-бюджетної, споживчої та інституційної підсистем, а також сферами виробництва товарів і послуг.

Інноваційна підсистема характеризує рівень розвитку інновацій і їх впровадження в практичну діяльність регіону. Інноваційна підсистема розглядається як елемент регіональної соціально-економічної системи. Оскільки інноваційна підсистема розвивається в рамках регіональної соціально-економічної системи, то її ефективна діяльність безпосередньо впливає на зміну якісних і кількісних характеристик її підсистем. В цьому випадку інноваційній підсистемі притаманні властивості самої системи: стійкість, безпека, подільність, гнучкість, мобільність, адаптивність. Але, має місце відмінність форм прояву властивостей інноваційної підсистеми від властивостей системи цілому в таблиці 1.

Інноваційну підсистему необхідно характеризувати як сукупність взаємозв'язаних між собою господарських об'єктів (підприємств), які здійснюють процес розробки, створення і реалізації інновацій. Інноваційна підсистема не досягає поставлених цілей і задач без ресурсної і підсистеми забезпечення.

Таким чином, формується складна система взаємовідносин між суб'єктами інноваційної діяльності, а також між суб'єктом і об'єктом, що передбачає певний вплив на процес інноваційної діяльності, яке може визначатися внутрішнім середовищем і методами. Функції визначають набір дій: планування, реалізацію, мотивацію і контроль.

Внутрішнє середовище визначається: організаційною структурою, технологіями, кадрами, стандартами, нормами, документами. Методи визначають тенденції реалізації інноваційної діяльності, до яких відносяться: підходи, принципи, моделі, параметри.

Слід зазначити, що для розвитку інноваційної діяльності необхідна організаційна структура, яка поділяється на наступні підсистеми: формування

Характеристика властивостей регіональної інноваційної підсистеми

Властивості системи	Характеристика властивостей регіональної інноваційної підсистеми
1	2
Стійкість	Здатність підсистеми в підтримці цілісності в умовах внутрішніх і зовнішніх змін в регіоні.
Безпека	Базується на інноваційній економіці: висока продуктивність праці і якість продукції, конкурентоспроможність. Зниження цих показників приводить до низької оцінки рівня інноваційності в регіоні.
Подільність	Наявність багатьох елементів в підсистемі, і їх зв'язок з іншими елементами і підсистемами регіону для вирішення проблем інвестування.
Гнучкість	Здатність підсистеми швидко реагувати на різні нововведення і адаптування до нових умов розвитку.
Трансформація	Здатність складових елементів підсистеми переміщуватись, з'єднуватись і раціонально функціонувати в умовах науково-технічного прогресу.
Адаптивність	Здатність підсистеми пристосовуватись до нових умов розвитку
Ієрархічність	Необхідність для регіонального розвитку взаємодія інноваційних підсистем «країна» – «регіон» – «місцеве управління», при цьому, чим вищий рівень ієрархії, тим більш високу ступінь абстракції має інформація.
Інтегративність	Фінансові, матеріальні, трудові, інформаційні ресурси приймають участь у функціонуванні і розвитку виробництва, створюють основу інвестиційного процесу.
Ізольованість	Випадання підсистеми із інноваційних процесів приводить до неможливості задоволення потреб населення і, відповідно, до виникнення соціально-економічного кризу.
Інформаційність	Передача інформації всередині підсистеми я умова її існування

інноваційних альтернатив; організації робіт з реалізації інноваційних програм; фінансування заходів щодо створення інновацій; контролю за організацією інноваційної діяльності; мотивації інноваційної діяльності.

Для ефективного функціонування інноваційної діяльності необхідно також виділити функціональну підсистему, яка виконує певні функції у складі об'єкта управління, серед яких виділяються: стратегічне, маркетингове, організаційно-кадрове, фінансове, антикризове, креативне, виробниче управління [5, с. 56].

Висновки. Взаємозв'язок і взаємодія розглянутих підсистем економіки регіону, надають інноваційній підсистемі ціленаправленість, стійкість, що при подальшому дослідженні її структури, з метою оцінки, прогнозування інноваційної діяльності, дозволить розробити і обґрунтувати напрями її вдосконалення. Таким чином, розрахунки та оцінки за регіонами, в розрізі регіонів, дозволяють зробити висновок про те, що функціонуюча, по суті в єдиному цілому, інноваційно-інвестиційна складова є визначальною у формуванні відтворювального потенціалу регіональної економіки.

Список літератури:

1. Пухир С.Т. Інституційне забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики в Україні / С.Т. Пухир // Регіональна економіка. – 2014. – № 2. – С. 17–26.
2. Семенов В.Ф. Дослідження рівня використання економічного потенціалу регіону: монографія [Електронний ресурс] / В.Ф. Семенов, О.І. Руденко, О.В. Басюк [та інші] / за ред. В.Ф. Семенова, О.І. Руденко. – Одеса: Одеський національний економічний університет, 2012. – 150 с. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2006>.
3. Тінтулов Ю.В. Поняття інвестицій, інвестиційних процесів й інвестиційного потенціалу у регіональній соціально-економічній системі / Ю.В. Тінтулов // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 12. – С. 29–34.
4. Бутко М.П. Теоретичні та прикладні аспекти інституціалізації економіки регіонів України / М.П. Бутко // Регіональна економіка. – 2016. – № 3(81). – С. 167–178.
5. Вяткіна Т.Г. Дослідження особливостей використання ресурсного потенціалу регіону (стратегічний аспект) / Т.Г. Вяткіна // Економіка та держава. – 2014. – № 11. – С. 54–58.
6. Варцаба В. Регіональний економічний розвиток та доцільність уточнення суті і змісту поняття «регіональний менеджмент» / В. Варцаба // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 4. – С. 49–57.
7. Данилишин Б. Региональное развитие в Украине [Электронный ресурс] / Б. Данилишин. – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/POLITICS/regionalizm_y_ukraine_realnost_i_perspektivy.html. – Название с экрана.
8. Казюк Я.М. Механізм стимулювання розвитку регіонів / Я.М. Казюк // Економіка та держава. – 2013. – № 2. – С. 122–126.
9. Медвідь В.Ю. Наукові засади визначення сутності регіонального розвитку / В.Ю. Медвідь // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 7. – С. 157–163.
10. Жук П.В. Інвестиційний потенціал територіальних громад: суть поняття та питання управління / П.В. Жук, З.О. Сірик // Регіональна економіка. – 2017. – № 2(84). – С. 16–22.

ВЛИЯНИЕ ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННОЙ ПОДСИСТЕМЫ РЕГИОНА НА ЕГО РАЗВИТИЕ

В статье экономика региона рассмотрена с позиции системного подхода. Исследована совокупность и взаимосвязь подсистем региональной экономики. Обобщена и проведена сравнительная оценка социально-экономических подсистем с позиции выявления приоритетных подсистем, которые, прежде всего, определяют воспроизводственное развитие регионов, позволяет выявить доминирующие подсистемы: финансово-бюджетная, социальная, институциональная, и лидирующие: инновационная и инвестиционная подсистемы. Определено инновационно-инвестиционную подсистему, как ключевую в формировании воспроизводственного потенциала региональной экономики. Указано отличие формы проявления свойств инновационной подсистемы от свойств системы в целом.

Ключевые слова: регион, воспроизводственный потенциал, подсистемы экономики, инновационная подсистема, взаимосвязь.

THE INFLUENCE OF INVESTMENT-INNOVATIVE SUBSYSTEM OF THE REGION ON ITS DEVELOPMENT

In the article, the region's economy is considered from a systematic approach. The collection and interconnection of the subsystems of the regional economy are investigated. A generalized and comparative assessment of socio-economic subsystems from the point of view of identifying priority subsystems, which primarily determines the reproductive development of regions, allows us to identify the dominant subsystems: fiscal, social, institutional, and leading: innovation and investment subsystems. The innovation-investment subsystem has been identified as the key to shaping the reproductive potential of the regional economy. The difference between the form of manifestation of the properties of the innovation subsystem and the properties of the system as a whole is indicated.

Key words: region, reproductive potential, subsystem of the economy, innovative subsystem, interconnection.

УДК 332.142

Брянцев В.О.

доктор географічних наук, професор,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПРИНЦИПИ

В Україні продовжується етап комплексних перевтілень, метою яких є вихід країни на траєкторію сталого соціально-економічного розвитку. У даній статті досліджено особливості сталого розвитку регіонів. Автором визначено та систематизовано основні цілі, завдання та принципи сталого розвитку. А також запропоновані рекомендації щодо формування завдань сталого розвитку регіонів України.

Ключові слова: регіон, сталий розвиток, принципи управління, соціально-економічний розвиток.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку суб'єктів України сьогодні вимагає нових підходів до формування та реалізації регіональних стратегій, обґрунтування цілей, завдань і принципів управління сталим розвитком регіону, розробки і застосування нових форм і методів управління регіональними соціально-економічними системами. Особливої гостроти ця проблема набуває в період глобальної нестабільності, яку переживає як світова спільнота, так і Україна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У регіональній економіці основи сталого розвитку

закладено в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких: І.О. Александров, В.Б. Артеменко, І.К. Бистряков, Б.В. Буркинський, І.М. Вахович, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, Л.В. Жарова, М.З. Згуровський, Б.А. Карпінський, В.П. Кухар, І.С. Кондіус, В.С. Кравців, Е.М. Лібанова, С.А. Лісовський, Л.Ц. Масловська, Л.М. Немець, Н.В. Павліха, В.Г. Поліщук, О.С. Пчелінцев, Л.Г. Руденко, В.М. Степанов, С.К. Харічков, М.А. Хвесик, Я.В. Хоменко, Л.Г. Чернюк, О.М. Шаповалова та ін.